

Kitsune

Készítette: Hegedűs Zsófia Nóra, MA Levéltár szak, 2. évf.

Tárgy: Sámánizmus és népvallás (BMVD-151:17)

Oktató: Dr. Birtalan Ágnes

Dátum: 2017.01.21.

Kitsune

A *kitsune* Japánban egy nagyon népszerű lény. Sokfajta hiedelem kötődik hozzá, mágikus lény, amelyet imádnak és ez meglátszik azon, hogy szentélyekben, színdarabokban, mesékben egyaránt megjelenik. Nagyon összetett lényről van szó, hisz egyrészt egy mitikus ragadozó, amely alakváltó is, másfelől egy sintó szellemmel, Inarival is szoros kapcsolatban van, mint a küldönce. Negatív és pozitív, sokszor humoros megítélése van a *kitsunenak*, vagyis a rókának Japánban.

Etimológia:

Nyelvileg a róka tabuszó. Akkor minősül valami tabunak, ha azt tilos megcselekedni, megközelíteni. A sintó vallásban a rizs és az aratás istenségének Inarinak a neve teljes tiszteleti formában O-Inari-san. Követe a róka (*kitsune*), amelynek alakját a hiedelmek szerint maga az istenség is felveszi, kitüntetettséget annak köszönheti, hogy a gabonák kártevőinek irtója, tehát egy hasznos ragadozó. Ugyanakkor ambivalens lények, hiszen maguk is kártevők, mert a baromfit is pusztítják.¹ Ha ketté választjuk a *kitsune* szót a „*kitsu*” hangutánzó szó, amely a róka „*ugatását*” utánozza, míg a „*ne*” egy kedveskedő alak nyelvileg.²

A *kitsune* külső és belső tulajdonságai:

A japánoknak kettős képük van a rókáról, míg a nyugati hagyományban tréfacsináló, csaló szerepük van főleg. Külsőleg nézve a rókák szép állatok. Karcsú testük, kecses hosszú farkuk, fényes szemük van. Emellett éjszakai állatok is, ami ad nekik egyfajta varázslatosságot. Ennek a varázserőnek a legfontosabb része az emberré változás képessége akaratuk szerint. A negatív megítélésük jól látszik azokból a történetekből, amikor olyan ereje van a rókának, hogy meg tud babonázni embereket ezzel az alakváltással. Ez adja a hazug és csaló képzetet. A japán folklór tele *kitsune-tsuki*-val, vagyis róka megszállottság, ami hisztériát jelent, amely generációkon keresztül a családban maradhat. Ezzel szemben van egy rendkívül pozitív kép is a rókáról. A *kitsune*, mint Inari sintó szellem küldönce a rizs szellem megtestesülése is, így

¹ Kicsi Sándor András: A tabu három mechanizmusa a magyar népnyelvben. *Holmi Repertórium*, 1994/8. 1139.o.

² Nozaki, Kijosi: *Kitsuné. Japan's Fox of Mystery, Romance, and Humor*. Hokuseido Press, Tokyo, 1961. 3.o.

termékenységet és jó szerencsét is tulajdonítanak neki. A legtöbb szentély Japánban az Inari szentély, kb. 30.000. Ezen is látszik mennyire népszerű a hagyományokban ez a lény.³

Kettőségük megmutatkozik abban is, hogy többféle tulajdonságuk van. Bár rossz előjelek, tabuállatok, de sokszor gyógyítanak, segítenek meggazdagodni, segítőtársak lehetnek. Ravasz, de ugyanakkor ostoba is lehet. Nem feltétlen csak megtréfálják, hanem be is csapják az embereket az átváltozás hatalmával, ugyanakkor szívességet is fizetnek vissza. Persze a legpozitívabb megítélése, mint Inari hírvivője. A *kitsunet* lehet egyfajta követ is a spirituális világ és a földi világ között.⁴ A világok közti átjárás képessége miatt háttas állatnak is tekinthető.

Az alakváltás:

Történetileg a japánok rókával kapcsolatos hiedelmeiknek a kialakulására a kínaiak történetei voltak a legnagyobb hatással. Például a legkorábbi írott forrásokban megjelenik a fehér és a fekete róka, mint a jó és a rossz előjele, de ami a legfontosabb, hogy az alakváltás képessége is a kínai hagyományból ered. Egyre több olyan történetet írtak miszerint a róka bármely emberré tud változni: gyönyörű nő, tanuló diák, tudós, stb. Tehát nem csak női, de férfi alakot is felvehet, és sokszor bölcs is lehet. A japán történetek sajátosság viszont a róka-feleség megszállottság jelensége.⁵

Ennek az érdekes képességnek, az alakváltásnak, amit a *kitsunenak* tulajdonítanak a történetek, központi szerepe van az lénynél. Férfiak és nők is lehetnek bár elterjedtebb a gaz csábító szerepe. Fontos, hogy a történetekben mindig megmarad valami a rókaságukból az átváltozottaknak, mint például a farkuk. A róka-megszállottság és valakinek a rókához hasonlítása a japánoknál fontos hiedelmekhez köthető. Nők, gyenge férfiak és gyerekek is félnek, hogy átváltozhatnak rókává. A hisztériát, ami ekkor fellép különböző népi gyógy módokkal gyógyítják. Például: fel kell szívni égetett szemét füstjét, gyenge teát kell inni, bizonyos növények perzselt leveleit kell lenyelni. A közös ezekben a gyógy módokban az, hogy a rókák utálják ezeket. A hiedelmek szerint továbbá a következő dolgok fedhetik fel az átváltozott rókát: füstölés, fürdetés, kutyatámadás. Bár ma már átalakultak ezek a hiedelmek a róka megszállottságnak a mai napig elterjedt hite van. Manapság azonban inkább emberi varázslásnak tulajdonítják, egyfajta megátkozásnak. Egyes templomok Japánban a mai

³ Goff, Janet: Foxes in Japanese culture: Beautiful or Beastly? *Japan Quarterly* 44. April, 1997. 66.o.

⁴ Goff, Janet: Foxes in Japanese culture: Beautiful or Beastly? *Japan Quarterly* 44. April, 1997. 77.o.

⁵ Goff, Janet: Foxes in Japanese culture: Beautiful or Beastly? *Japan Quarterly* 44. April, 1997. 67.o.

napig rengeteg zarándokot fogadnak, mint gyógyító helyek, ahol a róka megszállottságból kigyógyítják az embereket. Nyilván rengeteg formula létezik a gyógyításra, amelyek hatékonyak ebben az esetben. Védelemként a teknős csontja a bal kézben tartva állítólag hatékony az átkozás ellen.⁶

A kitsune megjelenítése a szöveghagyományban:

A szöveghagyományban nagyon sok történet maradt fenn a *kitsuneről*, nagyon sok formában, mint műfajilag, mint a szerepben, amit betölt a történetben. Egy pár példát hozok a következőkben a *kitsune* megjelenéséről a hagyományokban.

A legtöbb történet alakváltó nőkhöz kötődik. Ezek a nők, akik elvarázsolják a férfiakat, csapások és jótevők egyszerre. Az alakváltó rókáról az első történet egy róka-feleség történet, egy 9. századi buddhista monda. Röviden a *Nibou Ryoiki*-ban egy férfi feleséget keres magának, és a mezőn átmenve találkozik egy szépséges nővel, aki beleegyezik, hogy feleségül megy hozzá. Boldog házasságukból születik egy fiuk, és ekkor a kutya is ellik egy kölyköt. Ez a kölyökkutya átlát a rókanőn, mire az megijed és elrohan a házból. Ennek ellenére a férjét ez a tény nem zavarja és vissza akarja hívni feleségét.⁷ Ezen a történeten is látszik a rókákat a kutyák mindig "lebuktatják", vagy levadásszák, viszont érdekes megfigyelni, hogy a férfi nem ijedt meg és vissza is hívta a rókát.

Arra, hogy a rókák alakváltó képességének hite kínai hatásra honosodott meg Japánban szintén jó néhány példa van. Érdekes, hogy a történetírásban is megjelenik a *kitsune* jelenség. Masafusa kínai tudós megírta, hogy 1101-ben Kyotóban sok róka-csíny volt. Masafusa írta meg Daji, **Zhou** király (1075–1046, Shang dinasztia) szeretőjének történetét. A király társa 9 körmű rókává változott, de előtte a királyt rávette káros dolgokra. A nőt okolják a rossz vezetésért és természetesen gaz, gyönyörű csábítóként írta le a nőt. Egy másik ilyen történet *kitsuneja* Miss Ren, aki az egyik főszereplő egy mondában, még a Tang dinasztia idejéből (618–907). A férfi tudta a darabban, hogy a szeretett nő egy átváltozott róka, de boldogan él vele csak úgy, mint a buddhista mondában. A történetnek itt is szomorú vége van, amikor a férfi vadászatra elviszi a feleségét Mawei-be, a vadászkutyák rátámadnak megérezve rókaságát és megölik. Érdekesség, hogy **Ming** császár (685–762) is, akivel majdnem véget ért a Tang dinasztia, is állítólag volt egy gyönyörű csábítója, akit Yang Guifei-nek hívtak, és ő is Maweiben halt meg. Egy másik forrás, ami befolyással volt a japán néphitre a kínai költő **Po**

⁶ Hamel, Frank: *Human Animals*. William Rider & son, London, 1915. 102.o.

⁷ Goff, Janet: Foxes in Japanese culture: Beautiful or Beastly? *Japan Quarterly* 44. April, 1997. 67.o.

Chu (772–846) költeményei, amelyeket sok japán olvasott. Sok versében megjelenik a rókából átváltozott nő, aki hol démoninak van leírva, hol példamutató nőnek. A japán mitológiában is megjelenik a róka, mint a végzet asszonya a 12. században. Ennek főszereplője Tamamo no Mea. A történetben ez a rókanő elcsábítja a már visszavonult Toba császárt. Ez politikai feszültséget szül a legidősebb fiúval, a császár **Sutokuval** (1123–1142). A legenda alapján ez vezet 1156-ban egy felkeléshez, majd polgárháborúhoz Minamoto és Heike klánok között az 1180-as évek.⁸

Tamamo no Mae történetét mai napig játsszák egy színdarabban, a *Sesshoseki*-ben („A halálszikla”). A színdarabban egy zen buddhista pap visszafele tart Kyotóból és figyelmezteti egy nő, hogy egy sziklánál meghal mindenki, az a szikla Nasuno halálsziklája. A nő, aki a szikla szelleme tanult, okos, minden kérdésre tud választ és szép. Az öreg császár beleszeret, de egy zenés estén kialszik az összes fény és az öreg császár halálosan megbetegszik. Yasunari *jing-jang* jós Tamamot hibáztatja a császár haláláért. Tamamo felismerve, hogy nem menekülhet a helyzetből rókává változik és elmenekül. Végül két harcos nyilazta le Tamamot és a halálszikla volt a bosszúja. A történet végén a zen buddhista pap, Genno, megszabadítja a kőbezárt bosszúálló szellemet. Buddhista imákat mond érte, virágokat hoz neki, tömjént éget a sziklánál, majd botját a fölhöz csapva kettétöri a sziklát, megnyugvást adva ezzel a bosszúálló szellemnek.⁹

Sok népmesében megtalálhatóak a rókák, nem csak a költészetben és színjátékokban. Ezekben nem mindig az átváltozásukon van a hangsúly, hanem sok más tulajdonságukon. Az egyik ilyen mese: A róka esküvője. Ebben a történetben a fiatal fehér róka feleséget keres magának. Az apja odaadja örökségét, hogy családot tudjon alapítani. Egy régi rókacsaládból választ magának egy gyönyörű feleséget, és hamarosan megtörténik üzenők által az ajándékok elküldése. Az esküvő és az utána való családi életet is tökéletesnek írja le. Mikor elég idősek a gyerekek a nagyszülőkkel együtt elmegy az egész család az Inari szentélybe és imádkoznak a boldog, gondtalan életért és egészségért.¹⁰ Ez a történet nagyon az emberekhez hasonlatosnak írja le a rókákat. Leírja az ideális kezdést a családalapításhoz, a leánykérést és az esküvő hagyományát. A végén pedig, annak szükségességét, hogy hálát kell adni a szentélyben a jóért, amije van az embernek. Fontos, hogy fehér a róka, ezzel is mutatva pozitív szerepét már

⁸ Goff, Janet: Foxes in Japanese culture: Beautiful or Beastly? *Japan Quarterly* 44. April, 1997. 68.o.

⁹ Goff, Janet: Foxes in Japanese culture: Beautiful or Beastly? *Japan Quarterly* 44. April, 1997. 73.o.

¹⁰ Freeman-Mitford, Algernon Bertram: *Tales of Old Japan*. London 1871. 156.o.

a történet elején. Véleményem szerint ez tekinthető egyfajta példamesének, követendő példát állít az emberek elé.

Egy másik ilyen mesében a *kitsunenak* inkább a komikus oldala mutatkozik meg. A címe: *Rókák*. Egy házban vendégek boroznak, és arról beszélnek mennyire megsaporodtak az elvarázsolt rókák a mocsárban. Egy pökhendi ember, Tokutaro elvállalja, hogy elmegy a mocsárba mondván őt nem tudják megtéveszteni. Ekkor találkozik a falufőnök lányával, akit hazakísér. A szülőknek azt állítja a lány róka és ő túl akar járni az eszén. Ezt a tényt azzal próbálja bizonyítani, hogy megégeti a lányt, de véletlenül halálra kínozza. A kivégzéstől egy szerzetes védi meg, aki azzal, hogy a jó szándék vezérelte, védeni akarta a közösséget és végül, hogy a halál nem hozza vissza már a lányt. Ezt persze annak fejében teszi meg, hogy Takutaro beleegyezett ő is szerzetes lesz. Végül leborotválták a fejét és szerzetessé vált.¹¹ Ez egy elég komplex történet volt, összetett motívumokkal: a róka itt nem a nő volt, hanem Takutaro segítségére segítő utazó szerzetes, egy tekintélyes bölcs szerepébe bújt. Megtréfálta, mivel egy gyönyörű nő képébe bújt rókát várt volna a férfi, de meg is mentette az életét és szerzetesként tisztos élet felé irányította. A csíny végül a túl magabiztos emberen csattant, akit a rókák leborotváltak és szerzetessé tettek. Ezeken a történeteken is látszik mennyire változatos szerepe van a *kitsunenak* a hagyományokban.

¹¹ Freeman-Mitford, Algernon Bertram: *Tales of Old Japan*. London 1871. 210-213. o.

Képek

Inari szentély Fushimiban

(Forrás:http://www.coyotes.org/kitsune/inari_shrine/images/PICT0838.JPG(u.l. 2017.01.19.))

Inari szentély Fushimiban

(Forrás:http://www.coyotes.org/kitsune/inari_shrine/images/PICT0847.JPG(u.l. 2017.01.19.))

Yoshitoshi művész festménye fahasábra egy kitsunéről.

(Forrás: http://www.coyotes.org/kitsune/media/cry_of_the_fox.jpg(u.l. 2017.01.19.))

Hiroshige festménye kitsunékról.

(Forrás: <http://www.coyotes.org/kitsune/media/kitsune-bi.jpg>(u.l. 2017.01.19.))

Bibliográfia

Szakirodalom:

Goff, Janet: Foxes in Japanese culture: Beautiful or Beastly? *Japan Quarterly* 44. April, 1997. pp. 66-77.

Hamel, Frank: *Human Animals*. William Rider & son, London, 1915.

Kicsi Sándor András: A tabu három mechanizmusa a magyar népnyelvben. *Holmi Repertórium*, 1994/8. pp. 1137-1141.

Nozaki, Kijosi: *Kitsuné. Japan's Fox of Mystery, Romance, and Humor*. Hokuseido Press, Tokyo, 1961.

Forrás:

Freeman-Mitford, Algernon Bertram: *Tales of Old Japan*. London 1871.